

LA NOSTÀLGIA DEL DIÀLEG

A mitjan de la dècada dels seixanta del segle passat es van celebrar una sèrie d'encontres –batejats d'entrada com a “Coloquios Cataluña / Castilla”– que tenien com a propòsit establir un marc de debat estable sobre com caldria estructurar territorialment l'Espanya del dia després. Del dia després de la mort de Franco, és clar. La convicció compartida era que l'endemà de la dictadura l'Estat només aconseguiria democratitzar-se si, entre altres coses, el nou model aconseguia articular políticament la seva pluralitat nacional. En aquestes reunions de l'antifranquisme democràtic hi van assistir tres tipus de figures que sovint podien encaixar-se al rostre d'un mateix participant. Hi havia polítics de l'oposició, hi havia acadèmics i hi havia intel·lectuals. Hi havia una delegació catalana i d'entrada només una delegació diguem-ne castellana. Com que eren unes trobades emparades per la delegació espanyola del Congrés per la Llibertat de la Cultura, també d'entrada, no hi van participar opositors que militessin en partits comunistes espanyols.

Les paraules pronunciades al llarg d'aquestes trobades, més secretes que no pas clandestines (tot i que per documentació conservada al Govern Civil de Barcelona sabem que la policia no se'n va estar d'elaborar llistes dels assistents), es poden recuperar amb una certa precisió. De trobades, importants, n'hi va haver tres. Una a L'Ametlla del Vallès el 1964, la segona el 1965 a Toledo i la darrera el 1971 a Llinars del Vallès. D'aquesta tercera en vaig localitzar una transcripció sencera, de la segona en tenim un bon testimoni a través del dietari de Maurici Serrahima i de la primera n'he rescatat la transcripció d'alguna de les intervencions.

M'interessa parlar del tema, però també del tipus de funció que s'atorgaven aquells que participaven als Coloquios. A L'Ametlla,

José Luis López Aranguren –catedràtic d'Ètica a la Universitat de Madrid, però a punt de ser expulsat de la seva feina per comprometre's en la creació d'un sindicat lliure d'estudiants– va definir prou bé el paper substitutori que ells, en tant que intel·lectuals, estaven realitzant a través d'aquelles reunions. Sense que la societat pogués expressar-se i sense que els polítics de l'Estat treballessin a favor de la llibertat, sinó a l'inrevés, a ells, als intel·lectuals, els pertocava (i així l'assumien) un paper compromès de substitució: pensar una alternativa a la situació present per tal que, quan arribés el moment, la societat hagués pogut adquirir una certa consciència política a través de la seva conducta i de les seves paraules. La qüestió catalana es considerava que formava part d'aquesta nova consciència política que calia que fos adquirida. Anava, de fet, aparellada a la lluita per la llibertat. “Aquí estamos hoy” –va dir a L'Ametlla Dionisio Ridruejo, l'antic propagandista feixista reconvertit feia deu anys en un socialdemòcrata d'oposició– “para tratar de conquistar la mayor cantidad de libertad en el terreno concreto del adecentamiento moral de la vida del pueblo catalán y de su idioma”.

Sobre la llengua intueixo que la majoria dels castellans presents, en aquella reunió i en d'altres, estaven d'acord: l'estatus del català caldria ser normalitzat perquè la situació de postergació imposada per la dictadura era injusta i falsejava la realitat social del país. Si calia, es van comprometre els castellans, subscriuriu un manifest (es va redactar, va obtenir algunes signatures a Madrid, però no va prosperar). Per reblar el clau, els estudis sociolingüístics que Antoni Badia i Margarit els va explicar a L'Ametlla i a Toledo (amb beca inclosa del mateix Congrés per la Llibertat de la Cultura) els va convèncer de l'extensió de l'ús de la nostra llengua malgrat la

invisibilització social a la qual l'havia condemnat la dictadura franquista. Hi creien. Ho demostrarien. Quan ja en democràcia va arribar la primera impugnació de la política de normalització lingüística (amb el conegut com el Manifest dels 2.300), aquesta xarxa d'intel·lectuals castellans es reactivaria en defensa de la discriminació positiva del català a través d'articles publicats a *El País*. Sobre la llengua, per tant, havia quallat un posicionament de suport.

Una cosa distinta, però, és precisar què expressaven aquells intel·lectuals quan es referien al “adecentamiento moral de la vida del pueblo catalán”. Si Ridruejo creia que aquesta millora s'havia d'aconseguir pels catalans en tant que “poble” i entenia que la seva consecució havia d'estar lligada a la construcció de la llibertat per a tot Espanya, és probable que en el seu programa per a l'endemà relligués “adecentamiento moral” a una política específica per a Catalunya. De fet, era una idea desenvolupada al seu capital *Escrito en España* de 1962. En el seu exercici constant de revisió de la pròpia trajectòria, de fet, Ridruejo tenia clar que un més dels seus errors de joventut havia estat deixar-se atrapar per la propaganda reaccionària que havia explicat l'Estatut d'Autonomia dels temps de la República com un atemptat contra la unitat d'Espanya. Anys després llegiria aquell Estatut tan sospitós i descobriria i reconeixeria que d'aquella demagogia centralista, res de res. Per això, perquè havia après a rectificar contrastant el seu prejudici amb la realitat, s'havia transformat en “un simpatizante de las libertades del pueblo catalán”. Ho demostraria poc després. L'any 1966, després de la Caputxinada i la Manifestació dels Capellans, faria una declaració pública del seu compromís amb un gran article publicat a la revista parisenc *Mañana. Tribuna democrática*: “Otra

Jordi Amat és filòleg i escriptor. Ha publicat diversos llibres sobre la història política i cultural durant el franquisme, especialment sobre la relació d'intel·lectuals catalans i espanyols (com ara *Las voces del diálogo* o *La primavera de Múnich*). Col·labora al diari *La Vanguardia*, tant a les pàgines d'Opinió com al suplement 'Cultura/S'.
@jordiamat22

vez Cataluña”. També fruit d'aquell context, els intel·lectuals dels Coloquios, ara sí, firmaren un manifest de solidaritat amb la renovada representació de les llibertats a Catalunya.

Compromesos, sens dubte. Però, insisteixo, més enllà de la llengua, més enllà de protestar per noves mostres de catalanofòbia governamental, què implicava aquest compromís? Per als intel·lectuals liberals dels seixanta la qüestió catalana era una qüestió empeltada a la manca de llibertat que sofrien tots els espanyols. Era objectivament així. Res de rellevant, pel que feia a la llibertat política, havia canviat. L'entrada de l'economia espanyola en la lògica del capitalisme estava transformant el país i canviant la mentalitat de la societat, però no estava transformant l'essència política de la dictadura. Podríem dir que la catalana, doncs, era una qüestió inclosa en la necessitat de reivindicar els drets civils –a la gent se li ha de permetre viure la seva identitat, també la nacional, sense reprimir-la– i era en aquest context que, com en defensa d'altres drets, s'hi havien compromès.

EL BOICOT POPULAR A "LA VANGUARDIA"

El boicot a «La Vanguardia» ha adquirit, aquestes darreres setmanes sobretot, una volada extraordinària. La importància d'aquest moviment de protesta, inventat pel noble barceloní, queda definida pel fet que la premsa estrangera se n'ha tingut de fer ressò.

Cents de associacions s'han donat i es donen de baixa: milers de persones que la venen en casa no la comeren... cases i comerços refusen de fer-hi publicitat... i la idea s'ha estès de boicotar també a les cases que hi seguixin publicant anuncis. Tot això s'està fent a Barcelona, Lleida, Girona i altres comarques. I s'ha de seguir fent i estendre's encara més.

I quan l'ocasió es presenta, estripar-les i torar-les, van s'ha fet a la Universitat i a les mateixes Rambles.

Aquesta ha estat la resposta de Barcelona als grofiers insults als catalans del director de «La Vanguardia» i amic del dictador, Galinsoga.

Els fets que porten en marxa aquesta protesta popular són coneguts, però recordem-los. Fa uns quants mesos el Director de «La Vanguardia» assistia a missa a la parroquia de Sant Llorenç. Ell i el sacerdot van dir en català i van tenir la virtut de posar-la llibre de si fins al punt de deixar el llac que ocupava entre els fidels per a penjonar-se a la sacristia on, de forma violenta, va invectivar un dels capellans de la parroquia, demanant-li explicacions del perquè es feien els sermons en català.

Les grilles i la lloba anticatalana de Galinsoga en el curs d'aquest diàleg a la sacristia han quedat reflectides per la frase que ha marcat el ton de Barcelona i que aduar la premsa internacional ho recollit: «El català és una m... I a l'com signatura, en sortir, Galinsoga va deixar la seva taula de visita... No és estrany que nombre de catalans hagin enviat per correu a Galinsoga, al carrer Pelai paquets ben embolicats d'aquesta substància mal olorant!»

Val a dir que el capellà que l'havia atès no s'ha sabut avenir. Tant és així que al

dia següent d'aquest inimaginable incident, el rector escribia al director de «La Vanguardia» significat-li que no podia creure que una «tal persona» fes allò i que devia haver-hi usurpació de personalitat.

El Galinsoga va respondre amb una altra carta reafirmant la seva protesta contra els sermons en català. Les dues cartes-la del rector i la de Galinsoga corren per Barcelona i per Catalunya reproduïdes a multicoïta o rotades a mà o a màquina.

La indignació causada per l'esmentada actitud feu començar el boicot a «La Vanguardia». Aquest boicot té un caràcter popular, tan ampli, que pels locals del carrer Pelai es nota una veritable consternació.

Així podem dir que, de fet, entorn d'aquest moviment de boicot s'està portant a terme una nova protesta contra els personatges del règim i llurs mètodes insuportables. Més enllà del «cas» Galinsoga més enllà de l'arrestada i de la carcellera d'aquest fins al boicot a «La Vanguardia» restimènia d'un viril resistència contra mètodes de govern i discriminacions opressives dictatorials, a les quals cal oposar-li radicalment. Entorn d'aquest boicot, les masses barcelonines expressen llur voluntat serena i decidida de fer respectar llur dret a parlar i usar la llengua nativa, d'acabar amb els inqualificables menyspreus d'aquests personatges de la dictadura que, segons sembla, pensen trobar-se en país colonial...

És significatiu, i cal destacar-ho, que en aquesta acció ciutadana, a mesura que ha anat prenent volum, s'ha produït una àmplia i total coincidència de còpies molt heterogènies de la població de catalans i no catalans, de les persones de color polític més diferent.

Pot dir-se que entorn d'aquest moviment de boicot es manifesten una vegada més les forces polítiques coincidint en una acció de protesta inequívoca contra els mètodes i les persones de la dictadura.

Revista *Treball* n. 210, 1960

“**Ha estat una queixa repetida: on són els intel·lectuals espanyols? Per què callen? La resposta majoritària, plantejada des de l'òptica del catalanisme, ha estat que els intel·lectuals o bé han callat o bé s'han posicionat en contra de les demandes polítiques dels ciutadans de Catalunya i de la seva cultura.**”

Era una altra època. Pitjor. Tanmateix, la nostàlgia d'aquest compromís, madurat en un diàleg obert, ha estat una constant durant els darrers anys de crisi institucional provocada per una crisi constitucional. Ha estat una queixa repetida: on són els intel·lectuals espanyols? Per què callen? La resposta majoritària, plantejada des de l'òptica del catalanisme, ha estat que els intel·lectuals o bé han callat o bé s'han posicionat en contra de les demandes polítiques dels ciutadans de Catalunya i de la seva cultura. Cal lamentar-se'n, suposo, però també cal preguntar-se per què s'ha fos aquella concòrdia. I preguntar-s'ho obliga a mirar de clarificar una sèrie d'equívocs

per intentar calibrar què volia dir i què no volia dir “el adecentamiento moral de la vida del pueblo catalán”.

“Adecantar”, en últim terme, entenc que volia dir crear les condicions perquè els ciutadans de Catalunya poguessin viure la seva identitat nacional també políticament a l'Espanya democràtica. ¿Va crear aquestes condicions el model territorial consensuat durant la Transició i desplegat al llarg dels anys posteriors? Aquesta pregunta, que implica tenir clares les dificultats d'aquest desplegament, se solapa amb una altra, però la resposta no pot ser coincident. ¿El nou model d'Estat possibilitava un compromís eficient de les institucions reformades amb la idea de la pluriculturalitat de l'Estat? A la segona pregunta és probable que els intel·lectuals espanyols responguessin que no i que calia millorar, però no tinc del tot clar que no responguessin que sí a la primera. El problema del consens és que es basa en preguntes que no es responen de manera definitiva.

El problema entre un i altre plantejament és, per una banda, l'autista refracció de la cultura espanyola hegemònica a pensar-se (ara i gairebé sempre) com una cultura multilingüe, enriquida en la diversitat. Potser sigui un prejudici absurd, però no només. Potser perquè la cultura, com a realitat institucional, sigui el discurs que maquilla la naturalesa més dura del poder i la seva voluntat de perpetuar-se. Però l'altre problema és que això val també per a l'altra part en joc. Perquè el problema és també que el nacionalisme català, que ha estat tradicionalment de matriu cultural (ara ja no), va jugar, a l'hora de forjar l'autogovern, a confondre les fronteres entre els drets dels catalans com a comunitat cultural amb els drets polítics de la nació. El pujolisme també va ser això. Potser, essencialment, va ser això. Per

“**Per als intel·lectuals liberals dels seixanta la qüestió catalana era una qüestió empeltada a la manca de llibertat que sofrien tots els espanyols.**”

dir-ho d'una manera complementària, l'ambigüitat del concepte de “normalització” –que va ser central en el pujolisme– va fer que el diàleg fos suspicax, perquè ben aviat normalització va equivaldre també a nacionalització i nacionalització, a la llarga, hauria d'implicar un replantejament de la sobirania. Una cosa era reclamar un diàleg sobre llengua i cultura, però una que s'hi assemblava malgrat que fos distinta era la barreja d'aquest diàleg cultural amb una altra que, en el fons, allò que plantejava era la reestructuració del poder de l'Estat.

Em fa l'efecte que el desplegament d'aquest equívoc al llarg de diversos lustres aniria fent cada vegada més difícil, a llarg termini, la renovació d'aquell vell diàleg intel·lectual que amb el pas del temps s'aniria mitificant. Sobretot quan, a partir de la segona meitat de la dècada dels 90, els intel·lectuals espanyols van emprendre una nova batalla en defensa de la llibertat i els drets civils: la batalla contra ETA. Les posicions van coagular de nou. El trencament era implícit. El terrorisme s'havia de combatre en diversos ordres, però fer-ho en el pla cultural va suposar també una impugnació severa del nacionalisme i una reconsideració explícita de la cultura d'Estat. El *crack* és va produir aquí. Un exemple. L'any 1998, Juan Pedro Quiñonero va demanar al seu vell amic Fernando Savater que fos el presentador del seu assaig *De la inexistència de España*. Diria que és l'exercici més profund que he llegit amb la pretensió d'esbombar la matriu centralista de l'Estat fent una investigació profunda en les bases plurals de les cultures espanyoles. Savater, naturalment, es va negar a presentar-lo. Era una presa de posició. Res ho mostraria d'una manera tan nítida com el “Manifiesto por una lengua común”. L'esperit dels Coloquios Cataluña/Castilla havia desaparegut •